

Hoofdstuk II

DE LANDELIJKE KNOKPLOEGEN

A. DE LANDELIJKE LEIDING

door Rogier van Aerde

„Den Vaderlant ghetrouwe
blyf ick tot in den doet”

HET BEGRIP KP

Het woord „knokploeg” kende men reeds lang voor de oorlog. Een knokploeg was een speciale formatie uit een vereniging van burgers, zoals een politieke groep, een vakvereniging, een stakingscomité, een propagandaclub voor een bepaalde maatschappelijke of zedelijke orde of wanorde, welke formatie er toe diende de wezenlijke of vermeende rechten van zo’n groepering desnoods met geweld te verzekeren. De WA der NSB bij voorbeeld was eigenlijk een knokploeg. Terwijl in sommige landen zulke formaties in aanzien stonden, al brandmerkten zij elkaar dikwijls over en weer als bandieten, had het begrip knokploeg hier een ongunstige betekenis gekregen. De verhoudingen waren van die aard geworden en de onderlinge strijd stond wel zover op peil, dat partijen en groepen, welke zich respecteerden, van het middel van knokploegen geen gebruik meer maakten.

In de bezettingstijd met zijn felle meedogenloze strijd kwam het begrip knokploeg opduiken, toen er zich in de eerste jaren hier en daar primitief bewapende ploegen vormden voor straatgevechten met de WA en soms — maar met het oog op represailles kwam dit sporadisch voor — met de bezetters zelf. Dit was heel dikwijls onverantwoordelijk kwajongenswerk en het genoot dan ook geen algemene sympathie.

Kort na de Meistaking van 1943 echter raakte het land vervuld van geruchten over daden van knokploegen, welke sterk tot de verbeelding van het volk spraken en het uit het hart gegrepen waren. De soortnaam werd tot een eigenaam in de afkorting KP. Er waren meer knokploegen, maar tot de KP rekent men uitsluitend die ploegen, die in het grote verband der LKP met de LO hebben samengewerkt. Tevoren hadden groepen uit het gewapend verzet meestal romantisch, historisch of geheimzinnig aandoende namen gekozen. Uit de keuze van de nuchtere, fantasieloze naam KP, waarvan verschillende streken het recht van „uitvinding” voor zich reserveren, blijkt reeds de aard der activiteit. De KP was aanvankelijk geen semi-militaire organisatie; zij was naar wezen „knokploeg”, de gewapende vuist van het burgerlijk verzet.

De ongunstige betekenis welke het woord knokploeg oorspronkelijk bezat, was aanleiding dat sommigen in de naam KP iets anders wilden zien, kraakploeg of zelfs Koninklijke Patrouille. Maar de naam knokploeg heeft zich gehandhaafd; zij heeft zich ontdaan van alle smetten en zoveel lauweren vergaard, dat het na de bevrijding zelfs tot de „bon ton” behoorde zich oud-KP’er te noemen, zozeer, dat de verbijsterde KP’ers tot de ontdekking kwamen honderdduizenden collega’s in den lande te hebben gehad. Al met al zijn er echter voor de oprichting der NBS (September ’44) ca. 750 KP’ers geweest, maar deze hebben dan ook zo’n rusteloze activiteit aan de dag gelegd, dat zowel bevolking als bezetting de KP voor veel talrijker hebben aangezien en outsiders (dat was de massa) in de jaren voor de oprichting der NBS (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) meenden, dat de lekerterm „ondergrondse” en „KP” synoniem waren, zelfs zo dat men de KP daden toeschreef waaraan zij part noch deel had.

DE ORGANISATIE DER LKP

De voltooide organisatie der LO zou men pyramidaal kunnen noemen, zowel naar de figuur, als overeenkomstig het begrip kolossaal. De basis dier pyramide werd gevormd door de plaatselijke afdelingen,

eventueel nog weer onderverdeeld in wijken, eigen verzorgingscentra etc., terwijl via de districts- en provinciale leiding de Top bereikt werd.

Bij de LKP echter liggen de zaken heel anders. Schertsenderwijs is wel eens gezegd: het kenmerkende van de organisatie der LKP was, dat er geen organisatie bestond. Dat was natuurlijk sterk overdreven, maar toch niet zonder een kern van waarheid.

De plaatselijke LO-afdelingen, spontaan gevormd en vroeger of later overgegaan in het grote LO-verband of opgericht door LO-pioniers, zoals Frits de Zwerver e.a., vormden te zamen een trapsgewijs opgebouwde en vrij hechte organisatie, waarin ieder zijn afgebakend arbeidsterrein had. De KP daarentegen bestond uit een betrekkelijk klein aantal groepen welke vrij zelfstandig werkten en waarvan het contact organisatorisch aanvankelijk slechts in de Landelijke Top tot stand kwam. Het LO-werk: onderduikers opvangen en plaatsen, bonkaarten distribueren en de duizend en een kleine zorgen, was daarbij anders van aard dan het KP-werk. De LO was stationnair en werkte continu; de KP was mobiel en werkte stootsgewijze. Om die reden en voorts krachtens haar genese, waarover later, en door de vele steeds weer noodzakelijke mutaties en het grote aantal gesneuvelden, bleef de LKP als organisatie vrij rudimentair, zij het doelmatig. Zij bestond uit een Landelijke Top, die het werk van verschillende ploegen coördineerde met betrekking tot een eindresultaat.

De taak van de LKP was bij de oprichting tweeledig:

1e. het kraken van distributiekantoren, bonkaartentransporten enz. ten behoeve van de LO. Dit was haar verzorgingstaak;

2e. het kraken van bevolkingsregisters, arbeidsbureaux e.d. in verband met de registratie voor de „Arbeitseinsatz“;

overvallen op gevangenen, gevangentransporten, politiebureaux, ter bevrijding van illegale werkers; liquidaties van personen die een ernstig gevaar opleverden voor het verzet of voor de onderduikers. Dit was de beveiligingstaak.

In 1944 kwam er een nieuwe taak bij de bevrijding van het land, nl. de sabotage, waarop eind Augustus 1944 geheel werd overgeschakeld. Deze nieuwe taak vergde een reeds sinds 1943 voorbereide reorganisatie, welke door belemmerende omstandigheden, het sneuvelen van bijna alle belangrijke figuren en tenslotte door de loop der gebeurtenissen grote moeilijkheden ondervond.

DE GESCHIEDENIS DER LKP

In deze geschiedenis zullen achtereenvolgens worden behandeld de historie van de Top en die van de ploegen. Er zal daarin worden geschreven over mensen en over hun daden. Van die mensen zullen er sommigen genoemd worden en anderen niet.

Er zullen er genoemd worden, omdat de geschiedenis zich niet beschrijven laat met kleurloze, chimerieke anoniemen. En er zullen er ongenoemd blijven, omdat de geschiedschrijving haar eigen wetten heeft, omdat het volledig beeld, dat zij geven moet van de waarheid niet voortkomt uit de nimmer volledige opsomming van het vele dat geschied is, zelfs niet uit de weergave van al het belangrijke. Het beeld, dat zij tekent, bestaat zowel uit grote lijnen als kleine en allerkleinste toetsen, die tezamen het gelaat van de waarheid moeten weergeven. Tekende zij alle lijnen en lijntjes, welke er naar waarheid getekend kunnen worden, er zou geen beeld ontstaan maar een egaal zwart vlak. Wie de absolute volledigheid nastreeft, bereikt het tegendeel.

Voor wie het verleden beschrijft, hebben de tijd en de vergetelheid reeds hun dikwijls grillige keuze gedaan. De beschrijvers van de eigentijdse geschiedenis der LKP moesten een keuze doen uit de veelheid van het op de waarheid getoetste materiaal. Niet de volledigheid van feiten en personen mag men van hen eisen, maar dat zij in die relatieve mate van objectiviteit, waartoe zij in staat zijn, met hun keuze en beschrijving een niet verwrongen of mistekend beeld van de waarheid geven. Naast iedere vermelde persoon of daad blijven er vele onvermeld. Criterium voor de keuze was niet de intrinsieke waarde van een daad of een persoon — een waarde, die immers ten allerlaatste niet door mensen bepaald zal

worden — maar de waarde voor het gesloten geheel der geschiedenis, waarin ook het onvermelde tenvolle verbeeld moet zijn.

Velen hebben hetzelfde leed geleden, dezelfde strijd gestreden, eenzelfde einde gevonden en dit is evenzeer hun geschiedenis.

In de personen, die genoemd worden, slechts de gevallen bij hun ware naam, de anderen onder hun illegale schuilnamen, zijn zo verbeeld allen, die hebben medegewerkt aan de LKP en daarvoor hun offers, dikwijls zelfs dat van hun leven, hebben gebracht.

DE TOPGESCHIEDENIS LKP

DE MENSEN

Het verzet wordt gewekt in de eerste uren van die Vrijdag, 10 Mei 1940. Het leeft uit het gevoel van verbonden te zijn met „die van ons”, uit de liefde voor land en volk, die plotse-ling het hart verwarmt als nimmer tevoren, maar bovenal uit een beledigd rechtsgevoel. Vriend noch vijand zijn zich tevoren hiervan bewust geweest. Het land wordt gezien als een stille tuin in een onstuimige wereld en in die stille, omheinde tuin een volk, dat dom-melt. Er steken halve waarheden in die visie. Het is een land zonder bergen, ravijnen en verlaten streken; het is een volk zonder ervaring van strijd en woeling, met weinig gevoel voor romantiek of de geest der soldateska. En men verhaalt elkander, dat in zijn geschie-denis Alva's tiende penning meer betekende dan de vonnissen van de Bloedraad. Ook heeft het nog ingeboet aan kracht in de voorafgaande jaren van sociale en economische ontred-dering. Het is niet gereed voor deze oorlog, moreel noch materieel. Maar iets heeft het bewaard, trots bittere ervaring, spijs zijn achterdochtige neiging de zaken op de keper te beschouwen: het gelooft in recht. Dat deed het partij kiezen, de eeuwen door, voor vervolgd en ontrecten. Het kiest in die morgenuren — het kan niet overwegen als naar gewoonte, wat voor en wat tegen is — het moet kiezen, blindelings en met ver-trouwen. Latere gebeurtenissen zullen het slechts stijven in zijn besluit. Dit maakt het verzet in dit land anders van aard en tint dan elders. Het is principieel en het vindt daar-door ook zijn dragers en getuigen het meest onder hen, die leven uit de geest van hun principe.

Doch in de morgenuren van die Vrijdag is dit alles nog onberedeneerd en ongericht. Het is een drang, die roept om daden. Door de lucht ronken vliegtuigmotoren. Over de Ooste-lijke wegen ratelen tanks en pantserwagens. Over de radio roept een stem de berichten van een land in nood. Er klinkt gedonder van explosies en kanonvuur. In het Noorden, in het Oosten, in het Zuiden dringen overmachtige, gepantserde en gemotoriseerde gevechtseenheden op. In het Westen dalen duizenden parachutisten. Er is verwarring; er is verraad. Dit volk verzet zich. Zijn soldaten sneuvelen. Zijn piloten gaan onder in een hel van vuur. Zijn schepen zinken weg in de golven. Er wordt gebeden, er wordt geroepen tot de hemel. En het volk wil iets doen, dóén voor zijn land.

Er is een boer in Drente, die het vijandelijk leger ziet voorbijtrekken. Hij gaat de boeren af in zijn streek en roept de jonge mannen op, om mee te gaan en door de linies te sluipen en zich te voegen bij het leger. Want machteloos dulden moeten, is het ergst van al. Dat voelen de bakker in Kampen en de stille notarisklerk, die dienst doet bij de luchtwacht. En de luitenant in de Peel, die heel de ontred-dering van de terugtocht meemaakt en de korporaal uit het Westland, wiens onderdeel niet eens tot actie komt, en de vertegen-woordiger in Bussum, die luistert naar de radio: zij willen hopen, want het mag toch niet en het kan toch niet, dat het onrecht zegeviert

Zij zijn enkelingen uit miljoenen, die denken als zij en voelen als zij. Na vijf dagen,

waarin steden branden en mensen omkomen en vluchtelingen langs de wegen zwerven, valt het bittere woord: capitulatie. Er zijn er, die het niet geloven willen. De korporaal gaat door de linies heen naar Den Haag en hij brengt het bericht terug: het is waar. Er zijn er die schreien, soldaten, die weigeren, die willen doorvechten, zich liever willen doodvechten. Er zijn er, die hun geweren kapot slaan, die voorraden in brand steken. Er zijn er, die hun wapens verbergen.

Het land is bezet gebied geworden.

En de boer in Drente verscheurt zijn belastingbiljetten en hij zegt de boeren in zijn streek, dat zij niet moeten voldoen aan de vordering van paarden en vee. De bakker in Kampen heeft in de laden van zijn winkel pamfletten en geschriften, welke hij verspreidt. De vertegenwoordiger in Bussum koopt wapens en munitie en verricht spionage voor de Geheime Dienst.

Zij zijn enkelingen uit velen. De gestencilde en gedrukte blaadjes gaan van hand tot hand. Er wordt gesaboteerd op werven en fabrieken en in de mijnen. Er zinken schepen. Er breken branden uit. Door de mijnschachten vallen wagens van een paar ton, honderden meters diep, versplinteren de balken en maken de schachten voor drie, vier weken onbruikbaar. Er gaat zand in de vetpotten der locomotieven, de machines lopen heet, het stagneert voor vier of vijf dagen. Het zijn geen grote slagen, het zijn speldeprikken. Maar ze zijn er.

Dit is geen land voor een guerilla. Er is nog weinig of geen organisatie. De middelen zijn gering. Maar de mogelijkheden vele. Elk doet wat hem voor de hand komt. De luitenant, die nu weer ambtenaar is in Bergen op Zoom, helpt Joden. De korporaal, die nu weer tuinder is in Naaldwijk, doet hetzelfde. De boer verspreidt geschriften, de bakker smokkelt paling voor gijzelaars en gevangenen, helpt Engelse piloten verder en colporteert met het witboek van Van Kleffens. De notarisklerk werkt in de illegaal voortbestaande Anti-Revolutionnaire Partij, hij spreekt tot zijn geloofsgenoten en bewijst hun wie de wettige overheid is, aan wie zij gehoorzaamheid verschuldigd zijn. Hij is voorzichtig, hij houdt niet van gevaren. De vertegenwoordiger uit Bussum leeft erin. Zijn groep, „De 21 van Naarden” wordt opgerold, hij moet vluchten naar Amsterdam en op de eerste verjaardag van de capitulatie blaast hij daar een officiersonderkomen de lucht in. De SD is hem op het spoor. De boer in Drente ziet zich reeds openlijk bedreigd met verraad. Maar verraad en arrestatie dreigen overall. Achttien doden vallen op 4 Maart 1941 na het Geuzenproces. Het grote OD-proces heeft de dood van 72 mannen op 3 Mei 1942 tengevolge. Op 11 Mei vallen opnieuw 24 mannen, leden van het LOF. Op 15 Augustus de eerste vijf gijzelaars. Ach, er vallen er veel meer in die dagen en in de vele, vele dagen daarna. De vertegenwoordiger uit Bussum valt op 3 October 1941 in handen van de SD. Als door een wonder weet hij eind November te ontkomen. En „het hart dat het niet laten kon” drijft hem opnieuw in het verzet.

En inmiddels gaat de oorlog voort. Hij brengt nederlagen en teleurstellingen, ontgoochelingen. In dit land en ook daarbuiten. Indië gaat verloren. De bezetter zoekt de tegenstand te breken. Hij slaat zo hard, zo wreed. Wat is er tegen hem bestand? Er zijn er wie de moed ontzinkt. Waarop zijn hoop nog te stellen? Deze zes naamloze mannen uit het naamloze volk — zij geloven, zoals tallozen van dit volk geloven. Het is een regel uit hun volkslied: „God zal u niet verlaten, al syd' ghy nu beswaert.” Daarin geloven zij.

Intussen gaat ook het leven verder. Wanneer de oorlog begint, heeft de boer, die op een oude boerderij begonnen was, twee flinke bedrijven, welke hij door deze tijden hoopt heen te loodsen. De bakker heeft een zaak en hij droomt van een eigen hotel. De klerk begon als kappersjongen en de ambtenaar was een slachtoffer van de werkloosheid geweest; met werken en studeren werden zij wat zij zijn en zij kunnen nog verder. Elk

heeft zijn dromen en verlangens, voor wanneer dit voorbij is. De vertegenwoordiger zwerft nu ver van zijn vrouw en kinderen. Hij hoopt bij hen terug te keren en goed te maken, al wat zij lijden aan voortdurende angst en zorg om zijn lot. Vrouw en kinderen hebben zij allen. Alleen de tuinder heeft geen kind. Dat is zijn gemis en verdriet.

Zo gaat het leven door dit donkere dal. Er zijn er tallozen zoals zij. Deze zes mannen zijn symbool. En zijn ook werkelijkheid. Zij waren leden van de Top der LKP.

De boer: Johannes Post (schuilnaam: Van der Zwaag), † 16 Juli 1944.

De bakker: Hilbert van Dijk (schuilnaam: Arie), † 16 Juli 1944.

De klerk: Izaäk van der Horst (schuilnaam: Jacques, Louis), † 4 Sept. 1944.

De tuinder: Leendert M. Valstar (schuilnaam: Bertus), † 4 Sept. 1944.

De vertegenwoordiger: Theodorus Dobbe (schuilnaam: Oom Jan, Theo, Hans enz.),
† 5 Sept. 1944.

De ambtenaar: Johannes A. van Bijnen (schuilnaam: Arnold, Frank), † 30 Nov. 1944.

DE EERSTE JAREN

Het gewapend verzet heeft zich slechts langzaam ontwikkeld. De verborgen wapens en munitie werden bij de verschillende processen in 1941 en 1942 grotendeels door de Duitsers achterhaald.

Het verzet in die eerste jaren geldt allereerst de zich opdringende nationaal socialistische geest; het is het verzet van de Kerken, van de scholen, van de illegale pers en sommige politieke partijen of groepen. De maatregelen tegen de Joden, de kunstenaars, de studenten enz. hebben nieuwe vormen van verzet tot gevolg. De eerste onderduikers komen, de eerste zorgen voor huisvesting, distributiebescheiden en de nog primitieve vervalsingen van persoonsbewijzen. Daarnaast, geheel afgescheiden daarvan, ook als zij worden beoefend door personen, die zich ook op de reeds genoemde vormen van verzet toeleggen; de spionage, de sabotage en de aanslagen, het werk van kleine groepen en enkelingen als Gerrit Jan van der Veen, Leo Freida, Dr Kastein, Hans Katan en zoveel anderen. De karakteristiek van dat meer actieve verzet der eerste jaren met al zijn kleur, zijn grootheid en zijn fouten, vinden wij ook in het leven van Theodorus Dobbe. Hij was toen de oorlog uitbrak, hoofdvertegenwoordiger van een linoleumfabriek — met een veilig, verzekerd bestaan en een gelukkig gezin.

Hij was een fel en strijdbaar man, impulsief, onvoorzichtig, dapper tot in het roekeloze en aan de andere kant: echtgenoot en vader en gelovig katholiek, de morele steun van zijn omgeving in de moeilijkste ogenblikken. Hij begon met de grondfout van bijna alle illegale werkers uit die jaren: het ter hand nemen van alles, wat zich maar voordeed, grote dingen en kleine op ieder gebied. Eerst later zag men de noodzakelijkheid in van het scheiden der taken, omdat de SD anders van het ene spoor op het andere kwam en de kleinste oorzaak, een toevallige arrestatie of het vinden van een aanwijzing, onoverzienbare gevolgen kon hebben.

Zo kocht hij voor „Anjerdag” bloemen op, om die aan het station uit te reiken; een onnodig risico voor een betrekkelijk naieve demonstratie. Maar tegelijkertijd kocht hij munitie en wapens en leidde een groep, die onder de ogen der Duitse schildwachten uit de vesting Naarden, munitie, wapens en springstoffen weghaalde, welke daar sinds de capitulatie lagen opgeslagen. Deze groep werd opgerold. Hij ontsprong de dans en verdween naar Amsterdam, pleegde daar aanslagen, werkte voor een spionagegroep en

*Theodorus Dobbe
(Oom Jan, Theo, Hans etc.)*

werd zwaar gezocht. In Juni 1941 poogde de SD hem te arresteren, toen hij enkele dagen bij zijn gezin vertoefde in een vacatieverblijf. Hij ontkwam opnieuw en ging naar Friesland, vanwaar hij trachten wilde naar Engeland over te steken. De SD zocht hem te vergeefs.

In September 1941 kwam daarom de beruchte provocateur Van der Waals naar Dobbe's vrouw. Hij gaf zich uit voor agent van de Geheime Dienst met opdracht Dobbe naar Engeland te helpen. Mevrouw Dobbe vertrouwde hem niet ondanks al zijn raffinement en zijn officiële papieren en weigerde hem met haar man in contact te brengen. Dobbe echter besloot deze aangelegenheid in ieder geval nader te onderzoeken en liep in de val. Van 3 October tot 24 November zat hij in Scheveningen gevangen, waar hij herhaalde, mislukte ontvluchtingspogingen deed en tenslotte aan handen en voeten geboeid werd. Toen het proces tegen de groep Naarden in Utrecht voorkwam, werd hij naar die stad overgebracht en wegens plaatsgebrek in de gevangenis, ingesloten in de Willem II-kazerne. Hij wist daar gedaan te krijgen, dat hem de boeien werden afgenomen. In zijn cel was geen kibelton en daarom moest hij onder bewaking naar de WC. De eerste avond de beste wist hij zich door het WC-raampje te wringen, met inspanning van al zijn krachten over een hoge muur te komen en te ontsnappen. Bij verstek werd hij ter dood veroordeeld.

Hij dook onder in Scherpenzeel en trok daarna weer naar Friesland, waar hij enkele medewerkers om zich heen verzamelde en opnieuw aan de slag ging. Hij bewoog zich op elk terrein van het verzet. Hij werkte voor de illegale pers, de spionage, de sabotage, de Jodenhulp, de pilotenverzorging en de onderduikers. Er was nog geen PBS toen hij al persoonsbewijzen vervalste, geen LO toen hij huisvesting en distributie verzorgde, geen KP toen hij de eerste distributiekragen pleegde, geen CID toen hij de provocateurs opspoorde, geen NSF toen hij de nagelaten betrekkingen steunde.

Deze voortdurend gezochte ter dood veroordeelde bewoog zich onvermomd met verbluffend flair door heel het land, had overal zijn contacten en speelde iedere rol. Zo nam hij als pseudo-wachtmeester der marechaussee de hele voorraad van het DK Heerenveen in beslag, „controleerde” als zgn. inspecteur van het Bevolkingsregister in Leeuwarderadeel, gaf er duchtige standjes en stal onderwijl de persoonsbewijzen en de zegels. Toen hij als pseudo SD'er een makker bevrijdde, die op de Amstelveense weg te Amsterdam gevangen zat, trapte hij zijn „arrestant” letterlijk in de voor dit doel gestolen Duitse auto en deze doorzag het spel evenmin als iemand anders en herkende eerst later zijn bevrijders. In een café het pistool stelen van een Duits officier of de tas van een SD'er, die hem kende en zocht, dat was iets voor Dobbe. Hij was het zuivere type van de illegale werker uit die eerste jaren. En welk type was het dan? De avonturier? De achtervolgde, die tot desperado werd? Was het louter flair, bravour, brutaliteit?

Diezelfde drieste kerel kon praten als een vader met jongeren, die onder de bittere ervaringen hun geloof verloren in hun God en in hun naasten; hij kon hun nieuwe moed en nieuw vertrouwen geven. Men moet de achtergrond dier jaren zien: de moeizame strijd van enkelingen, de latente verzetsgeest, die bijna niet te activeren viel, het dikwijls zo onbenullige geleuter van de Londense radio en binnenkamerpatriotten. En dan de nood, de onmetelijke nood van het volk, dat te weinig bewust nog naar de ondergang gedreven werd en die van de individuele slachtoffers in het bijzonder. Makers gevangen, makers vermoord en mensen in nood, die van hem afhankelijk waren. Verraad en provocatie overal. Een overmachtige vijand, die geen enkel middel schuwde. En het losgescheurd zijn van een gezin, van een vrouw, die hij zou willen sparen en die leed onder de voortdurende spanning en angst en die vroeg en nog na zijn dood vragen zou: „Waarom? Waarom?”

En het antwoord: „Omdat ik moet.” En de hoop, dat het eenmaal, als de oorlog voorbij was, weer alles goed zou worden. En toch ook een voorgevoel van het lot, als telkens weer makkers vielen.

DE OPRICHTING DER KP

In October 1942 kwamen de eerste distributiekraaken in Friesland; in Wageningen de eerste overval op het Bevolkingsregister. Op 27 Maart 1943 volgde de grote brand in het Bevolkingsregister te Amsterdam. Aanslagen werden gepleegd op Seyffardt, Reydon, Feitsma, Posthuma, Kerlen. Toen kwamen de maatregelen tot massale deportatie van de studenten, van alle jonge arbeiders, de terugvoering in krijgsgevangenschap van het gehele Nederlandse leger. De Meistaking was het antwoord, een tijdelijke reactie, die als zodanig mislukken moest, maar die grote gevolgen had voor het activeren van het verzet en het ontstaan van nieuwe contacten. Ondanks het dringend verzoek van de illegale pers, ging de massa „Ausweise” aanvragen en maakte zo de registratie mogelijk. Tegenmaatregelen werden noodzakelijk en zo kwamen dan, naast subtiele vormen van sabotage, waar die mogelijk waren, de aanslagen op bevolkingsregisters en plaatselijke bureauhouders van de voedselcommissarissen, aanslagen, waarvan Amsterdam en Wageningen de voorboden waren geweest.

Tegelijkertijd steeg het aantal onderduikers met sprongen. Tot dan toe konden de organisaties voor hulp aan onderduikers langs allerlei en dikwijls zeer vernuftig gevonden wegen op onopvallende wijze aan voldoende bonkaarten komen. Nu ontstond uit de plotseling abnormaal stijgende behoefte een tekort, dat men niet meer overbruggen kon. Toen bleef er slechts één middel over: de distributiekantoren te kraaken. Deze overvallen geschieden niet in opdracht van de Beurs (de LO in statu nascendi) maar de plaatselijke LO-afdelingen hadden er wel veelal de hand in, of contact mee. En dit was ook nodig. De buit van de in 1942 gepleegde distributiekraaken was nog goeddeels in de zwarte handel terecht gekomen, ter financiering van de groepen, die voortdurend in geldelijke moeilijkheden verkeerden.

Toen nu onder leiding van Daan en Koos (de gebroeders Pieter en Jacob P. Gootjes †) een groep uit Groningen met succes op 4 Juni 1943 het DK Langweer (Fr.) gekraakt had, wilde zij de buit zo goed mogelijk op haar bestemming brengen. Daan sprak erover met Reinoud. Beiden waren ondergedoken studenten uit Groningen. Reinoud kende Frits de Zwerver en zo kwamen de distributiebescheiden en persoonsbewijzen van Langweer grotendeels op de LO-Beurs. Op de beursvergadering van 26 Juni 1943 kreeg Reinoud opdracht de bonnenaangelegenheid te behartigen en zoveel mogelijk contact te leggen met de kraakploegen. Door bemiddeling van de gebroeders Gootjes kwam Reinoud in aanraking met een ploeg, welke vanuit de Krim opereerde. Het

*Jacob P. Gootjes
(Koos)*

KP-Groningen.

*Op 11-2-'44 gesn. in vuur-
gevecht te Middelstum.*

*Pieter Gootjes
(Daan)*

KP-Groningen.

*Op 11-2-'44 gesn. in vuur-
gevecht te Middelstum.*

Zie pag. 424.

gelukte hem een deel van de buit uit Steenwijksmoer (kantoor Coevorden) in handen te krijgen, welke partij als tweede op de Beurs kwam. (Zie pagina 37.)

Eer Reinoud zijn derde buit ter tafel kon brengen, hadden de provinciale LO-leiders van Zuid-Holland en Utrecht een deel van de buit uit Huizen (16 Juli 1943) in handen. Het was naar aanleiding van deze overval, gepleegd door een Amsterdamse studentengroep en enkele Oranje Vrijbuiters, dat de overigens nimmer uitgevoerde maatregel

bekend gemaakt werd, dat voortaan na dergelijke overvallen geen nieuwe distributiebescheiden voor de bevolking zouden worden beschikbaar gesteld; een wanhopige poging om de bevolking op te zetten tegen deze „bandieten”, die, naar werd voorgegeven, hun buit op de zwarte markt zouden verkopen. Een deel van deze buit werd door de SD achterhaald, bij de arrestatie van enkele deelnemers.

In diezelfde tijd ontstond het contact tussen de Oranje Vrijbuiters en Hilbert en Jacques, waarschijnlijk door een verzoek om geld van de OV, die financiële moeilijkheden hadden. Hilbert en Jacques overwogen een kraak van het distributiekantoor van IJselmuiden, tegenover Kampen op de andere oever van de IJsel. Het was echter bezwaarlijk dit in een streek, waar iedereen elkaar kende, met eigen mensen te doen en zo kwam men ertoe de OV in te schakelen. De laatsten vormden een organisatie, welke reeds in de eerste oorlogsjaren begonnen was met spionage, sabotage, vervolgens Jodenhulp, studentenactie etc., zij hadden centra in Utrecht, Woerden en Epe en werden in de aanvangstijd der kraken enige malen ingeschakeld (Huizen, IJselmuiden, Capelle a.d. IJsel). Zij vielen later, voornamelijk door verraad en provocatie van een voormalig lid, bijna allen in handen van de SD.

Reeds vrij spoedig werd het duidelijk dat men voor dit werk alleen dan de volledige verantwoordelijkheid kon dragen, wanneer men het in eigen handen had.

Na overleg met Hilbert en Jacques kwam Reinoud op de Beursvergadering van 14 Augustus 1943 te Amersfoort met het voorstel een eigen KP te vormen. Het was de gedenkwaardige vergadering van de palingvelletjes. ¹⁾

Zij werd nl. gehouden in een advocatenkantoor; Hilbert had paling meegebracht en de velletjes daarvan werden later tussen de wetboeken teruggevonden. Op deze vergadering was voor de eerste maal Bertus aanwezig, de tuinder uit Naaldwijk, die onmiddellijk bij de uitwerking van deze plannen betrokken werd.

Hilbert van Dijk
(Arie)

Aanvankelijk dacht men over de vorming van één eigen ploeg en werkte in die richting. Men meende op deze wijze in de behoeften te kunnen voorzien en wilde de kring niet te groot laten worden, omdat dit de gevaren vermeerderden zou. Spoedig echter bleek de noodzakelijkheid van een verband, waarin men de bestaande ploegen kon opvangen. Jacques, Hilbert en Bertus namen het werk over van Reinoud, die een maagbloeding had gekregen en voor enige tijd uitgeschakeld was. Zij zochten dus, zodra ergens een kraak was gepleegd, contact met de betrokken groep om:

1. de bonkaarten voor de LO beschikbaar te krijgen;
 2. de groep tot samenwerking in hun verband te winnen.
- Men bood de groepen daartoe de zorg voor hun levensonderhoud aan. Dit was noodzakelijk, wilde men de zaak in de hand houden. Immers de KP'ers waren veelal ondergedoken en niet in de gelegenheid voor hun eigen onderhoud te zorgen. Nu behoefde het de groepen, wanneer zij dat wilden, weinig moeite te kosten om zich zoveel geld te verschaffen als zij maar wensten. Doch de KP-Top wilde persé geen geldkraken en deze kwamen dan ook in KP-verband op een enkele uitzondering na niet voor. Wanneer er een enkele maal met de andere buit ook geld medegenomen was, werd dit soms zelfs teruggezonden. De bijdrage kwam per man neer op ongeveer f 25.— in de week plus twee bonkaarten. Met de tabakskaarten was men wat royaler. Alleen voor gehuwden waren de bijdragen hoger en werd rekening gehouden met de behoeften van hun gezin. Doch al had men te doen met idealisten, wier persoonlijke eisen gering waren, omdat

¹⁾ Zie pag. 49 e.v.

het hun daar niet om te doen was, de bundeling leverde toch grote moeilijkheden op. Eerst die om contact te krijgen, vervolgens om het wantrouwen te overwinnen. De meesten gevoelden niets voor een groot verband, met groter kansen op verraad, en konden dikwijls ook niet de noodzakelijkheid ervan inzien. In hun kleine verband ging het goed; zij waren vrij in hun doen en laten — waarom daarin verandering te brengen?

Het antwoord op die vraag gaf de praktijk. Volkomen vrijheid van handelen belastte de kleine groepen met een onevenredig zware verantwoordelijkheid, welke vele niet konden dragen en dit moest op den duur tot uitpattingen leiden. In de samenhang van een organisatie was deze verantwoordelijkheid veel beter te dragen en kon het toezicht van de leiding ontsporingen voorkomen. Maar er waren ook illegaal-technische voordelen aan verbonden. De mogelijkheden waren niet overal en niet altijd gelijk. Er was hier overschot en daar tekort. De ene periode kon een bepaalde groep er goed voorzitten en een volgende wanhopig slecht, terwijl sommige steden altijd krimp hadden.

Via contacten links en rechts kwam er dan toch meestal wel uitkomst, maar dit betekende krachtsverspilling, tijdverlies en het verloren gaan van inmiddels verlopen bonnen. Bovendien groeide het werk nog steeds. Men ging elkaars arbeidsterrein bestrijken en dreigde ongewild soms elkaars acties te doorkruisen. Voor coördinatie viel dus alles te zeggen, maar in welke vorm en onder wiens leiding?

Die leiding werd zo maar niet voetstoots aanvaard. Dat vereiste veel tact en overredingskracht en ontzettend hard werken van de Top. Maar men slaagde. Jacques en Hilbert vormden de schakel met de LO, terwijl de eigenlijke leiding over de ploegen gevoerd werd door Bertus en Bob. Deze Bob voerde toen nog de schuilnaam Gjalt, welke spoedig verbasterd werd tot Jalt of Jelt. Hij was een ondergedoken korporaal der politietroepen, die in LO-verband gewerkt had, maar zich meer en meer tot het gewapend verzet aangetrokken gevoelde. Hij kreeg de leiding in het Oosten des lands, zoals Bertus die in het Westen had; de scheiding van beider rayonliep Noord-Zuid over de stad Utrecht.

Deze vier mannen vormden de Top-LKP. Hun werfkracht was bovenal gelegen in het feit, dat de Top zijn medewerkers déchargeren kon. De mensen voelden enerzijds wel de noodzakelijkheid van het werk en zij waren ertoe bereid, maar aan de andere kant drukte de verantwoordelijkheid zeer zwaar; men voelde de morele restricties de consequenties van een eventueel gebruik moeten maken van wapengeweld, mogelijke represailles enz. De overvallen waren tenslotte geen spontane opwellingen, maar overwogen en welbewuste daden. Daar kwam nog bij, dat het gewapend verzet voordien het sterkst getekend was door min of meer onverantwoordelijke daden van heethoofden of kwajongens en soms een mentaliteit weerspiegelde, welke evenwichtige en principiële werkers tegen de borst stuitte.

En daar kwamen nu de montere Hilbert, Jacques, die de voorzichtigheid en verantwoordelijkheid zelve leek, de rustige, energieke Bob of de sterke, vastberaden Bertus, met de verbindingen en de autoriteit van een landelijke organisatie achter zich. Zij ont-heieven de mensen van de verantwoordelijkheid voor hun opdracht, zij gaven hun de garantie voor hun levensonderhoud en wapenvoorziening en bovenal het vaste vertrouwen, dat het werk zuiver bleef en volledig diende tot het doel waartoe het ondernomen werd.

*Izaak v. d. Horst
(Jacques, Louis)*

DE EERSTE ACTIES

Het is een woord van Willem van Oranje: „So laet ons dan t'samen met eendrachtigen

herte ende wille de bescherminghe van dit goede volck aengrijpen ende voor de handt nemen.’’ De Top bestond uit vier eenvoudige, kleine mensen. Zij hadden zich niet zelf opgeworpen om die taak te gaan vervullen. De omstandigheden hadden hen ertoe gedwongen, of zoals de geestelijke vader van hun werk voor de onderduikers, Frits de Zwerfer, het zeide: „God heeft zijn mensen gemobiliseerd’’. Hij had hen geroepen en zij gaven gehoor aan die roepstem. Daarom openden en besloten zij iedere bijeenkomst dan ook met gebed. Het begin was klein. In de aanvang stonden zij als het ware alleen. Top werden zij eigenlijk eerst door de latere ontwikkeling, waardoor zij ook persoonlijk groeiden. Er was een sterke harmonie tussen hen, bij verschillende geaardheid. Zij waren geloofsgenoten, alle vier gereformeerd. De latere LKP zou leden van velerlei gezindte tellen met grote onderlinge waardering voor elkaar en elkaars overtuiging. Maar het begin was als alle begin in die tijd: de naaste contacten van de calvinist waren ook calvinisten, die van de katholieke veelal katholieken enz. En het was met die contacten, dat hier en daar en overal begonnen werd. Eerst later kwamen die groepen samen en verrijkten en versterkten zij elkaar. Deze min of meer toevallige omstandigheid was voor de Top niet zonder betekenis. Zij verleende hem een zekere strengheid in opvattingen, een vroomheid, ook in de oude zin van principiële moed en onverzettelijkheid. De Top bezat daarvan het monopolie niet, maar het was goed, dat hij deze eigenschappen vertoonde. Want het was in de aanvang van 1943 nog geenszins zeker, welke weg het gewapend verzet in Nederland zou inslaan. Er overheerste zelfs een ogenblik een tendentie, welke neigde naar vergelding, weerspiegeld in moordaanslagen, die uitgelokt waren, zeker, dubbel en dwars, maar die de weg wezen naar de chaos. Dat zij het grote en gelukkige tegenwicht zouden gaan vormen, wisten deze vier niet. Zij namen de taak op, die voor hen lag. Die taak groeide en zij groeiden mee. Dat is hun niet licht gevallen en het heeft soms strijd gekost.

Voor Jacques was dit werk zelfs geheel tegen zijn natuur. Hij was voorzichtig, hij was — men zou zeggen: bang, wanneer niet juist de grootste moed nodig is voor de overwinning van zichzelf. Het was voor hem een offer, dat God van hem vroeg, waaraan hij zich niet onttrekken wilde, maar dat hem heel zwaar viel. Doch voor ieder van hen was het een offer.

Ook Bertus was al ondergedoken. Na een gelukke aanslag op de „Ausweise’’-administratie te Naaldwijk (11 Juli 1943) was hij verraden tijdens de voorbereiding voor een aanslag op de bevolkingsregisters van Naaldwijk en 's-Gravenzande. Bertus zelf ontkwam ternauwernood, maar zijn vrouw en haar familieleden werden gearresteerd en naar Scheveningen overgebracht. Toen Bertus dit vernam, kon men hem er slechts met grote moeite van terughouden zich te gaan melden. Zijn schoonouders waren reeds boven de zeventig jaar en brachten drie maanden in de gevangenis door, terwijl zijn vrouw het bijna vier maanden in Scheveningen zwaar te verantwoorden kreeg.

Dit bracht voor Bertus een groot innerlijk conflict. Plichten en verlangens botsten. De gedachte aan wat die hem het naast waren verduren moesten, was onverdragelijk voor hem. Deze strijd werd hem bijna te zwaar. Hij kon er niet meer tegenop en telkens opnieuw was er het verlangen hier een einde aan te maken en zich aan de vijand over te geven. In deze crisis vond hij een grote steun in de man, onder wiens leiding hij in het verzet begonnen was: Oom Piet. Toen het Bertus te machtig werd, sleepte deze oude rot uit het Westlandse verzet, hem er als het ware met geweld doorheen.

De beslissing viel, toen de vrouw van Bertus hem uit de gevangenis een clandestien briefje zond — geen klacht, maar de aansporing zich meer dan ooit in te zetten voor de goede zaak. In deze critieke periode rijpte Bertus tot de man, die nog maar één doel kende: het verzet, de strijd op leven en dood.

Hij vormde te Rotterdam een centrum voor het KP-werk in Zuid-Holland en de eerste geheel door de Top-LKP voorbereide overval, nl. die op het DK Capelle a.d. IJsel (6 Oct. 1943) werd uitgevoerd onder zijn leiding. Deze eerste stunt was voor de Top een geweldig evenement, waarvoor Jacques speciaal naar Rotterdam gekomen was, om van de goede afloop getuige te zijn. De moeilijkheden bij deze eerste kraken waren dan ook bijzonder groot, zowel die om aan medewerkers te komen, als die om zich wapens te verschaffen. Bij de eerste overvallen waren dan ook slechts enkele deelnemers gewapend en sommige wapens waren daarbij dan nog ondeugdelijk. Het schrikaanjagende effect ervan was echter meestal voldoende en men trachtte steeds de overvallen zo te beramen, dat bloedvergieten voorkomen kon worden.

De buit uit Capelle a.d. IJsel moest van Rotterdam overgebracht worden naar 's-Hertogenbosch, waar op 16 October de Topvergadering der LO gehouden werd. Het scheen, dat de SD er lucht van gekregen had, dat de buit in Rotterdam zat, want er was verscherpte contrôle. De inmiddels herstelde Reinoud verzorgde toen het transport als pseudo-verlamde in een invalidewagentje, waarin hij de kaarten met zich meevoerde. (Zie pag. 51.)

Op dezelfde vergadering kwam nog een ander visitekaartje van de jonge KP. Er waren nl. in Utrecht drie medewerkers van „Trouw” gearresteerd. Bij een ontvluchttingspoging kreeg één hunner, Kees, een longschot. Er werd bij Bertus om hulp gevraagd. Toen de KP'ers gereed waren om Kees uit het ziekenhuis te bevrijden, was hij juist overgebracht naar — zoals uit nasporingen bleek — het goed bewaakte „Kriegslazarett” in Den Bosch. Er werd contact gevonden met een verpleegster en voorbereidingen werden getroffen voor de bevrijding. De eerste nacht mislukte de poging, omdat een ladder een paar meter te kort bleek; Bertus, die sterk was als een beer, poogde nog door de ladder op te heffen, de ontsnapping mogelijk te maken, maar het was tevergeefs. De volgende nacht (15-16 October 1943) gelukte deze bevrijding, welke een bijzonder knap staaltje was en voor die tijd een regelrechte sensatie, waarvan het verhaal door heel het illegale wereldje rondging en niet weinig bijdroeg tot verhoging van het aanzien der KP en het persoonlijk prestige van Bertus.

En dat was nodig. Want intussen werd er letterlijk dag en nacht gewerkt aan de uitbreiding der organisatie en het leggen van nieuwe contacten, waartoe de Topleden heel het land doorkruisten. Deze organisatie der KP verliep, zoals reeds vermeld, geheel anders dan die der LO. Dat leverde heel specifieke bezwaren op. Men accepteerde lang niet overal maar voetstoots de autoriteit van de Top en sommigen voelden er maar weinig voor zich daarbij neer te leggen. Daar school iets anders achter dan eerzucht of jaloezie of gekrenktheid. Die verzetsmensen uit de eerste jaren waren er zich van bewust de hitte van de dag gedragen te hebben en de houding van hun halfslachtige omgeving had hen dikwijls bitter geërgerd en van haar geïsoleerd. Daarbij waren zij uiteraard niet altijd de meest soepele en meegaande mensen. Het verzet had hen wars van woorden en verlangend naar daden gemaakt en bovendien bewust van hun eigen waarde en kracht. Dat bewustzijnscomplex neemt sterk toe in tijden, waarin een mens ervaart, dat zijn leven en dat van anderen afhangen van zijn persoonlijke moed en doortastendheid, van zijn fysieke kracht, zijn intelligentie of zijn vaardigheid met een wapen, en zo onevenredig soms, dat men daardoor de juiste verhoudingen uit het oog verliest. Hier kwam dat groeiend prestige goed te stude. Slechts het vertrouwen in de leden van de Top kon deze moeilijkheden wegnemen.

Het zou verkeerd zijn nu te menen, dat het merendeel der KP'ers uit vrij ruige ridders

*Leendert M. Valstar
(Bertus)*

bestond. Integendeel, hoe vreemd het misschien ook moge klinken, de meesten waren eerder zachte dan harde naturen, eenvoudige en veelal bescheiden jongens en dat was niet zo onverklaarbaar. Zolang het hem niet persoonlijk treft, zal een bruto weinig malen om geweld, onrecht, onderdrukking of wreedheid. Het is de zachte natuur, die in opstand komt, niet dulden kan, maar helpen wil, beschermen en des te eerder naarmate de liefde voor de naaste in nood groter is. Het is een bedriegelijke waan, dat een goed man minder „man” zou zijn en de bezetter moest dat tot zijn schade ondervinden.

DE ONTWIKKELING VAN HET KRAAKWERK

Zo groeide het werk. Jacques, die de penningmeester was, bracht de opgaven der LO hoeveel bonkaarten zij iedere maand nodig had. Op de wekelijkse Topvergadering der KP werd besproken, wat Bertus en Bob ieder voor hun rekening konden nemen. Deze vergaderingen werden weldra in plaats van in Kampen te Arnhem gehouden in het gastvrije huis van „Tante Spiek”. Dit huis werd het centrum van de KP en „Tante Spiek”, de KP-moeder, was niets te veel. Op welk uur van dag of nacht er ook iemand kwam — en de Topvergaderingen waren veelal des nachts — altijd was hij verzekerd van een gul onthaal en voor vele sjouwers langs 's Heren wegen was het de enige maal in een week, dat ze warm eten kregen. Hoezeer de jongens op hun KP-moeder gesteld waren, blijkt wel uit het feit, dat niemand ooit haar adres genoemd heeft. Van die haar huis bezochten, zijn er minstens veertien gedood, maar wat er ook onder de afschuwelijke verhoren moest worden losgelaten of toegegeven, over de KP-moeder hebben allen gezwegen.

Wanneer die Topvergadering had plaats gevonden, dan gingen Bertus en Bob met hun ploegleiders spreken over de samenstelling van het kraakschema. Zij gingen daarbij zo goed mogelijk na, wat iedere kraak opleveren kon en namen een zekere reserve voor eventuele mislukkingen. Het programma werd nimmer overvoerd; men kraakte wat de LO nodig had.

Dat was in het begin nog niet zo veel, al had men er de handen aan vol. De maand December gaf bv. aanvankelijk tegenslag. Er moesten 17.000 kaarten zijn. Bertus had twee kraken op stapel staan, welke op niets uitliepen. In Goor kon een ploeg van Bob slechts 1260 kaarten bemachtigen en dit kostte nog een politiemans leven, terwijl een ander gewond werd (7 December 1943). Gelukkig slaagde een week later de kraak Hardenberg, waar de buit 13.700 stuks bedroeg. In diezelfde maand werden nog zeven distributiekraaken gepleegd door ploegen buiten KP-verband, die echter hun buit aan de LO-districten afleverden, zodat men tenslotte toch nog ruim voldoende had.

Iedere maand echter steeg de behoefte en zo was er iedere maand ook weer opnieuw de spanning of men het halen zou. Het aantal steeg in de zomer van 1944 tot ca. 140.000 kaarten plus nog een miljoen aan rantsoenen. Maar ook de contacten met de ploegen werden steeds beter. Er kwam systeem in, zelfs zo dat men tenslotte op het officiële CDK wel kon narekenen of er in een maand nog kraken gepleegd zouden worden, of dat die verder achterwege zouden blijven. Dit was iets wat de Duitsers razend maakte. Zelfs in de tijd, dat de KP zo vreselijk getroffen werd en er van de oude Top nog maar één man overgebleven was, ging het werk voort met de regelmaat van een klok. De taak, welke de KP op zich genomen had, groeide uit tot proporties waarvan men zelfs niet gedroomd had. Zij eiste slachtoffers, zij eiste bovenmenselijke inspanningen naar lichaam en geest, maar bovenal eiste zij vervulling. Er kòn niet meer mee opgehouden worden. Falen betekende de nood van de tallozen, die ervan afhankelijk waren, die erop bouwden in nimmer bedrogen vertrouwen, dat zij geholpen zouden worden. De opengevallen plaatsen

werden ingenomen. Iedere maand opnieuw werden wil en vernuft en moed ingespannen tot het uiterste om dat al weer gestegen cijfer te halen en het werd gehaald. De SD had op den duur de KP als een gevaarlijke vijand onderkend en heel de macht van zijn geraffineerd apparaat erop gericht. En het heeft er de schijn van gehad, dat de SD erin slagen zou, dat kleine hoopje te vernietigen. Maar het heilige moeten deed hen volhouden. En iedere maand opnieuw staken hun stunts het binnenlands front een hart onder de riem. Het grootste deel van het Nederlandse politiecorps was ontrokken aan het vuile werk, dat de Duitsers het anders liet doen, omdat het waken moest op alle distributiekantoren, arbeidsbureaux, bevolkingsregisters, politieposten en gevangenissen.

En ondanks de enorme vlucht welke het kraakwerk nam, slaagde de Top erin het in goede banen te houden. De morele gevaren, welke ontegenzeggelijk aan dit werk verbonden waren, werden zo volkomen overwonnen, dat velen zich van het bestaan ervan niet eens bewust werden. Noodgedwongen immers was dit kraakwerk ter hand genomen en tot het einde toe werd het slechts noodgedwongen volgehouden. Er werd gekraakt, omdat hetgeen op geruisloze wijze te verkrijgen viel, niet voldoende was. Daarnaast werd er uit de administratieve sabotage, de inlevering van valse puntjes etc. gehaald, wat er uit te halen viel. Ook deze methoden werden steeds meer geperfectionneerd, maar desondanks had de LO steeds meer van de KP nodig. Het principe van de Top bleef op dit punt: alleen dan kraken wanneer het niet anders kan.

Toen bv. in het voorjaar van 1944 een organisatie voor de administratieve sabotage, de zgn. TD-groep, meende dat haar activiteit alle kraakwerk overbodig maken kon, was men onmiddellijk bereid daarop in te gaan. De KP-Top kon de belangen van zovelen echter niet afhankelijk stellen van het slagen of mislukken van een experiment en stelde daarom als eis, dat gedurende één maand het bewijs geleverd moest worden, dat de administratieve sabotage dit probleem aan kon. Zodra dit bewijs geleverd was, zou het kraakwerk onmiddellijk gestaakt worden, maar ook niet eerder, omdat wanneer bij onmiddellijk stopzetten van het kraken de administratieve sabotage mocht falen, dit voor vele onderduikers fatale gevolgen zou hebben.

Het bleek, dat de Top goed gezien had en het kraakwerk moest worden voortgezet. Daarnaast werd alles gedaan om de kraken feilloos af te werken. Iedere onderneming werd zorgvuldig voorbereid en geen enkel risico werd genomen, dat men niet volledig kon overzien. Menigmaal ook vermeldde het Politieblad speciaal dat de daders van een overval zich uiterst correct hadden gedragen. Dat werd als een eer beschouwd voor de LKP. Dat stimuleerde de anderen om het ook zo te doen en gaf soms zelfs aanleiding tot komische effecten, zodat er overvallen gepaard gingen met het aanbieden van verontschuldigheden, het presenteren van sigaretten, het aanreiken van een glaasje water voor wie te erg geschrokken was en meer dergelijke hoffelijkheden — overdrijvingen, zeker, maar dan toch in de goede richting.

Het transport der bonkaarten, oorspronkelijk door Reinoud geheel alleen verzorgd, werd zo omvangrijk, dat er een aparte dienst voor komen moest. Gerrit en Peter (ondergedoken LO-leider Friesland) kwamen erbij. Dit driemanschap kwam voortaan naar de Topvergaderingen der KP. Het woonde deze vergaderingen niet bij, maar kreeg er pasjes voor het afhalen van de gekraakte kaarten en de gegevens omtrent de plaatsen, waarheen deze vervoerd moesten worden. Op een keer zei een koerierster, toen zij de drie mannen tezamen zag: „Daar heb je het CDK”. Sindsdien vond de naam van het

*Selma van Hasselt
(Mej. Van Heul)
Koerierster Top-LKP.
Gearr.? Jan.'44 in de trein
door vroegere schoolvriend,
die bij de SS was en haar
als Jodin kende.*

illegale CDK ingang en Peter, Reinoud en Gerrit besloten zich voortaan Chris, Dirk en Karel te noemen. Maar de oude namen waren zo ingeburgerd, dat de nieuwe niet veel opgang maakten.

Het gebruik van voornamen karakteriseerde ook de sfeer van grote onderlinge kameraadschap. De rangen en standen uit het burgerlijk leven waren opgeheven. Er ontstonden vriendschapsbanden zo sterk, als men ze in vreedstijd niet voor mogelijk gehouden zou hebben. Het is duidelijk, dat dit element een grote rol speelde bij bevrijdingen en bevrijdingspogingen van gevangenen, zowel KP'ers als leden van LO en andere organisaties.

LIQUIDATIES

Het grote probleem van die tijd voor de KP was dat der liquidaties: het uit de weg ruimen van verraders en provocateurs. Het woord, in die zin gebruikt, kwam uit de vocabulaire der autoritaire staten en betekende: een moord door of in opdracht van de geheime staatspolitie.

Een liquidatie was geen executie. De staatspolitie ruimde iemand uit de weg, zonder vorm van proces, om publiciteit te vermijden of omdat er geen gronden aanwezig waren voor een gerechtelijke terdoodveroordeling. Een liquidatie was dus geen zaak van berechting, maar van opportuniteit. Dezelfde situatie deed zich nu aan het verzet voor. Iemand vormde een wezenlijke of vermeende bedreiging voor het leven of de levensbelangen van anderen. Men bezat zelf geen bevoegdheid tot rechtspraak en kon zich ook niet tot een bevoegde rechterlijke instantie wenden, omdat die ontbrak. Bij een onvoltooid misdrijf zouden er bovendien zelfs dan nog niet altijd voldoende motieven aanwezig zijn geweest om een doodvonnis te rechtvaardigen.

Er is eerder op geweest, dat het verzet in dit land bovenal voortkwam uit een beledigd rechtsgevoel. Het rechtsbewustzijn was sterk ontwikkeld en het valt dus niet te verwonderen, dat men de oplossing ook van dit probleem zocht in een rechtsvorm, aanvankelijk echter veelal in de verkeerde: die van berechting. Hoever men in die richting gegaan is, blijkt wel uit de feiten, dat men bv. in Friesland een Veemgericht vormde, waarin beëdigde rechters zitting hadden om na onderzoek een eis tot liquidatie te bekrachtigen of af te wijzen en dat in een latere periode nog het plan gemaakt werd om de gegevens, waarop tot liquidatie werd overgegaan, t.z.t. aan de rechterlijke macht ter beoordeling voor te leggen.

Men kwam er op die manier natuurlijk nimmer geheel uit. In laatste instantie immers betekende een liquidatie juist het onttrekken van een verdachte aan de rechterlijke macht, althans de aardse. Als vorm van berechting was zij dus een onrecht jegens de geliquideerde. Er is eindeloos over gediscussieerd, zonder dat men de oplossing vond. Achteraf mag dit misschien onbegrijpelijk lijken, maar toch werpt het een helder licht op die eenvoudige mensen uit het verzet, die, terwijl onder de werkeloos toeziende massa laffe gedachten leefden over een „bijltjesdag”, gewetensbezwaren hadden tegen het doden van mensen, die een ontzettend gevaar voor hen opleverden. Zij hadden in ieder geval eerbied voor het leven.

Intussen dwong de nood tot liquidatie. Men raadpleegde wereldlijke en geestelijke autoriteiten en kwam langzamerhand tot een — zij het maar heel betrekkelijke — oplossing van het probleem. Liquidatie, begreep men, had niets met berechting te doen; zij vond haar motief daar niet in en als zodanig zou zij trouwens — hoe terecht overigens ook — even prematuur en onrechtmatig zijn als een bijltjesdag. De liquidatie berustte op het recht tot verdediging van zichzelf en van anderen. In principe was het probleem nu eindelijk opgelost, maar in praktijk bleef het een moeilijkheid.

Wanneer was men in rechtmatige zelfverdediging? Bij een dreigende arrestatie of bij een bevrijdingspoging kon men van de wapens gebruik maken, ook eer de andere partij geschoten had. Maar bij een liquidatie gold het provocateurs en SD-agenten uit de weg te ruimen, die er hun werk van maakten de mensen in het verderf te storten. Dikwijls had men bewijzen, dat zij dit gedaan hadden. Doch het ging niet om hetgeen zij hadden gedaan, maar om hetgeen zij gingen doen. Nu kon men eigenlijk veilig aannemen, dat iedere SD-agent en iedere bewezen provocateur illegale werkers in levensgevaar bracht, evenals een twijfelachtig element, tegen wie men gegronde vermoedens van verraad koesterde. In KP-kringen gingen dan ook stemmen op om alle provocateurs, SD-agenten en later zelfs alle landwachters vogelvrij te verklaren, doch de Top wilde daar om goede redenen niet aan toegeven. De KP'ers immers, die voortdurend de dreiging van verraad en provocatie onder ogen moesten zien en wier kameraden er aan ten offer waren gevallen, moesten soms meer geremd worden dan aangemoedigd. Bij iedere aanslag moest althans voor zover mogelijk rekening worden gehouden met mogelijke represailles. En tenslotte moest alles gedaan worden om vergissingen te voorkomen. Van het vogelvrij verklaren van een gehele groep verwachtte men terecht, dat het tenslotte ontaarden zou in een schieten in het wilde weg, een binnenlandse oorlog, waarin onschuldigen zouden vallen en waarvoor de bevolking het zwaarst zou moeten boeten.

Evenmin kon de Top zich verenigen met de opvattingen uit sommige RvV-kringen, nl. dat liquidaties konden dienen als represailles tegen executies.

Het was voor de Top niet mogelijk de beslissing tot liquidaties aan zich te houden, maar wel wist hij door sterk te remmen de KP'ers af te houden van overijlde daden. Gebruik werd veelal, bij plannen tot liquidatie het oordeel te vragen van een vertrouwd man ter plaatse, meestal een priester of predikant.

Natuurlijk zijn er fouten gemaakt, omdat tal van omstandigheden dikwijls een juiste kennis en waardering van alle feiten onmogelijk maakten. Het aantal liquidaties welke achteraf niet gerechtvaardigd of althans niet strikt noodzakelijk bleken, is gering. Maar al was het er slechts één geweest, dan was dit nog verschrikkelijk en men was zich daarvan bewust. Juist omdat men zich daarvan bewust was, staat er tegenover dat kleine getal fouten een veel groter aantal liquidaties, welke niet voltoerd werden, omdat men de motieven niet voldoende achtte en waarvan de niet-voltrekking verschrikkelijke gevolgen heeft gehad. Het was en bleef een moeilijk probleem, waarbij fouten niet te vermijden vielen, maar dat in de KP-Top steeds met groot verantwoordelijkheidsbesef behandeld werd.

Dit beleid ten aanzien van de liquidaties bracht in de bestrijding door de SD een persoonlijk element. De KP stond toch reeds in het brandpunt der belangstelling, omdat zij toen het leeuwenaandeel in het gewapend verzet had en zulks met betrekkelijk geringe verliezen, dank zij haar mobiliteit. Voor de SD, die het als zijn eerste opgave beschouwde te verhinderen, dat er een landelijk verband ontstond, was het daarom meer dan tijd om de LKP op te rollen. Daar kwamen nu deze liquidaties van SD-agenten en provocateurs bij, d.w.z. van hun eigen kornuiten. Voor de politieke moorden op Seyffardt etc. hadden deze lieden een zakelijke belangstelling gehad, maar dit kwam hun nader op het lijf. Het maakte hen gebeten op de KP en meer dan ooit bereid tot een genadeloos aangrijpen.

PROVOCATIE EN VERRAAD

Provocatie en pogingen daartoe zijn herhaaldelijk voorgekomen in de geschiedenis der LKP. Voor de Top werd van noodlottige betekenis de provocatie en het verraad van Brune.

Deze man speelde een vrij belangrijke rol in de illegaliteit, met dien verstande, dat hij zijn rol inderdaad „speelde”. Maatschappelijk een mislukkeling had hij in het verzet de mogelijkheid gevonden om te verkeren met mensen tegen wie hij opzag. Hij wilde voor anderen en wellicht ook voor zichzelf schijnen, wat hij nooit geweest was: een groot man, iemand die men voor vol aanzag.

Toen hij in Juli 1942 gearresteerd werd onder uitermate belastende omstandigheden — hij had nietsvermoedend wekenlang illegaal samengewerkt met de beruchte provocateur Johnny de Droog — ging hij door de knieën. Om zichzelf te redden, bleek hij bereid van zijn wetenschap te spuien en ook voor de toekomst medewerking te beloven. Hij werd daarop vrijgelaten en fantaseerde een ontsnappingsverhaal. Bedrog plegend naar beide kanten ging hij voort zijn rol te spelen. Zo was de situatie, toen hij in December 1943 in aanraking werd gebracht met de Top, als leider van een kleine groep, die voor goede gelegaliseerde persoonsbewijzen zorgen kon en kraakplannen had. Er werd een bespreking met hem gevoerd in Bedum. Brune bleek over buitengewoon veel inlichtingen te beschikken, maar de Topleden hielden zich hunnerzijds aan de oppervlakte. Er bestond geen directe aanleiding tot wantrouwen, ofschoon het bevreemding wekte, dat Brune zeer nieuwsgierig was en graag de ware identiteit der Topleden wilde kennen.

De kraakplannen betroffen het DK Doesburg. Hiertoe zou Bob een nader onderhoud met Brune hebben in een hotel te Zwolle, waar de SD kwam en waar o.a. kort tevoren een telefoongesprek van Bob was afgeluisterd, waarvan Brune op de hoogte bleek. Jacques en Bertus waarschuwden Bob daarom, maar deze ging er toch heen, om Brune zoveel mogelijk uit te horen. Op een telefonisch bericht gingen zij samen naar Doesburg, waar in een woonhuis met enkele anderen de kraak Doesburg besproken werd. Het bleek er niet pluis en tenslotte kwam het bericht, dat aan de overzijde de SD zat, die foto's maakte van ieder, die in of uit ging. Tot tweemaal toe werd toen een tijdstip voor de kraak te Doesburg vastgesteld. Beide malen bleek er verscherpte SD-contrôle te zijn, waardoor de KP'ers onvermijdelijk in de val zouden zijn gelopen, wanneer de overval zou zijn doorgegaan.

Intussen had men ook met Dobbe over de zaak gesproken. Dobbe zat toen nog niet in de Top, maar organiseerde de KP in het Zuiden. Hij zei onmiddellijk: „Die vent is fout, die deugt niet”. Bob verzocht hem daarom mee te komen naar een vergadering, waar Brune ook zou komen en het geval nader moest worden onderzocht. Dobbe was zo zeker van zijn zaak, dat Bob hem moest remmen, omdat hij Brune wilde neerschieten, zodra hij hem zag.

De vergadering was belegd door Wim (Willem Lengton †), leider van de KP-Soest, op de zolder van een huis in Amersfoort. Er waren mensen van RvV, LO, PBS en van de pers, Ambrosius (Johannes J. Hendrixx †), de leider uit het Zuiden, een man of tien bij elkaar. Het was niet zonder gevaar om met zoveel mensen bijeen te komen met iemand, die verdacht werd en men was zich daarvan bewust, temeer waar Brune zelf niet kwam opdagen doch zijn „adjutant” gestuurd had. Er werden verschillende bezwarende feiten te berde gebracht. Dobbe wist enkele feiten uit Friesland, er was een geval van Jodenverraad in Purmerend enz. Brune was twintig minuten over tijd, toen Dobbe zei: „Ik ga naar beneden; ik vertrouw het niet langer.” De sfeer was geladen.

Terwijl Dobbe buiten op wacht stond, zag hij SS naderen. Later bleek, dat het hier oefeningen betrof, maar Dobbe snelde onmiddellijk terug en riep naar boven: „Verraad!” Bob sprong op en liep naar het raam. Achter hem drongen de anderen op en versperden hem de weg terug. De meesten sprongen door het raam naar beneden. Bob liep er een hersenschudding bij op. Alleen Ambrosius stapte rustig de trap af en zei later: „Ach, ik dacht: ik ben toch de sigaar”.

Het hele geval liep echter goed af.

Spoedig hierna, terwijl Bob nog ziek lag van zijn hersenschudding, kwam het bericht dat Brune gearresteerd was (20 Januari 1944) en in de Koepel te Arnhem gevangen zat. Er kwamen twee jongens van de groep Brune bij Bob en één van hen, Koen (Koenraad Rozendaal†), wilde koste wat kost de Koepel kraken om Brune te bevrijden (Koen werd later door Brune verraden en door de Duitsers gefusilleerd). Zodra Bob in Arnhem terug was, liet hij zijn contact in de gevangenis een onderzoek instellen. Het scheen dat Brune mishandeld was en uiteraard kwam de gedachte op: zou hij dan toch goed zijn?

Brune werd echter al spoedig uit de Koepel weggehaald. Men meende, dat hij terechtgesteld was, maar in Februari werd Willem Lengton gearresteerd en deze stuurde vanuit de gevangenis te Amsterdam een clandestien briefje, waarin stond dat de SD vele gegevens bezat, waarvan vaststond, dat ze van Brune afkomstig moesten zijn.

Wat was er in werkelijkheid gebeurd? Brune was gearresteerd door zijn persoonlijke doodsvijand Johnny de Droog. De Droog wist dat Brune plannen had om hem te laten liquideren, en wilde hem op grond van zijn dubbel spel onschadelijk maken. Om de dans te ontspringen, pleegde Brune opnieuw verraad. Hij werd overgedragen aan de SD te Scheveningen en na door hem en zijn maîtresse geleverde bewijzen van „goede trouw” (het verraden van een bergplaats, uitlevering van piloten, beloften voor de toekomst etc.) in vrijheid gesteld. Ter camouflage was intussen op grote schaal onder te goeder trouw zijnde mensen geld ingezameld en zo een aanzienlijk vermogen bijeengebracht, zgn. om Brune van de SD „vrij te kopen”.

Het contact met de SD werd nauwer, dan het voorheen geweest was en dit had voor de KP ernstige gevolgen. Brune immers kende nu de Topleden, de structuur der organisatie en vele bijzonderheden en de toekomst zou leren, dat hij daar gebruik van maakte bij het offensief dat de SD tegen de LKP voorbereidde.

VERHOUDINGEN IN DE TOP

Na een overval op de Beurs-vergadering in Hoorn (19 October 1943), waarbij verscheidene LO-figuren werden gearresteerd, moesten Hilbert en Jacques hun namen wijzigen. Hilbert werd Arie en Jacques Louis (van Andersvoort of Verbaan). Dit waren hun KP-namen en het is vooral onder deze namen, dat zij in de KP-wereld bekend waren. Natuurlijk hadden zij er ook nog andere; voor onderduikers, die in de Noord-Oostpolder geplaatst moesten worden, heette Jacques bv. Van Amstel en Hilbert heette bij gelegenheid ook wel Havendijk, Voorberg of zelfs Dr Voorberg, als hoedanig hij zich eens gedwongen zag een dame met keelontsteking een spoeling voor te schrijven. Op 31 Januari 1944 werden te Kampen opnieuw een aantal belangrijke contacten gearresteerd. Het gevolg was, dat Hilbert moest onderduiken. Op dringend verzoek van Bob dook ook Jacques. Hilbert ging naar Amsterdam en Jacques met zijn vrouw en drie kinderen naar Alphen a.d. Rijn en later naar Oosterbeek. Dit veroorzaakte wrijving tussen Hilbert en Jacques. Naar Hilbert's oordeel behoefde Jacques nog niet te duiken en bracht dit ontijdig vertrek uit Kampen Hilbert's contacten in de war. Jacques was nu eenmaal een buitengewoon voorzichtige figuur en dat deed anderen spoedig het verwijt uiten, dat hij bang was. Jacques zelf had gezegd, dat wanneer hij eenmaal gezocht werd, hij het werk zou staken. Dat voelde hij zich verplicht tegenover het werk en tegenover zijn gezin, waarvan hij zeer veel hield. Hilbert nam aanvankelijk hetzelfde standpunt in; hij hield zeker niet minder van zijn vrouw en kinderen, maar hij had een ander karakter. Daarom liet hij zijn gezin ook niet mee onderduiken. Dat zou hem bij zijn illegale arbeid slechts gehinderd hebben en bovendien had zijn vrouw juist een baby van zes weken. Ook dit was een

geschilpunt tussen Hilbert en Jacques. Jacques had er nl. bij Mevrouw van Dijk op aangedrongen, onder te duiken, en Hilbert vond, dat hij haar daardoor nodeloos bang gemaakt had. In overleg met de „internationale zuster” uit Amsterdam, aan wie Hilbert hulp verleende bij haar werk voor de gevangenen, liet hij haar weten zich geen zorgen te maken en bij eventuele arrestatie de baby mede te nemen, omdat zij dan weer spoedig vrijgelaten zou worden. Inderdaad werd Mevrouw van Dijk bij de spoedig volgende huiszoeking door de SD op vrije voeten gelaten in verband met het kind, dat haar zorgen behoefde.

Reeds eerder was er meningsverschil geweest, omdat Jacques zich met kracht verzette tegen een tweede overval op het DK Kampen, welke hij niet nodig achtte en te gevaarlijk omdat er in Kampen zoveel landelijke figuren waren en kwamen, wier veelvuldig reizen toch reeds de aandacht dreigde te trekken.

Het verschil in mentaliteit was groot. Voor Hilbert was het verzet naast een uitvloeisel van zijn overtuiging ook een behoefte. Voor Jacques was het een noodzakelijk kwaad. De vindingrijke Hilbert bracht er het plezier in. Hij tracteerde op de vergaderingen. Op de verjaardag van „Tante Spiek” kwam hij bv. een uur vroeger met een grote taart bij zich en spoot er in de keuken met sierlijke letters op: „Voor onze KP-moeder”. Hij zat vol grappen en kwinkslagen en zijn vondsten waren dikwijls even fantastisch als origineel en goed. Zo was hij bv. de uitvinder van de „acute nierontsteking”. Een bevriende arts, van wie hij veel hulp ontving — poeders, injectiespuitjes, verdovende middelen enz. — reisde het land af voor demonstraties met een „kunstmatige nier”. Hij zocht daarbij contact met vertrouwde artsen en verstreekte deze dan benzinebonnen, welke hij daartoe van Hilbert gekregen had. Zo’n arts moest zich dan met zijn auto ter beschikking stellen, wanneer hij werd opgebeld voor „een patiënt met acute nierontsteking”. Hilbert was de juiste man om contacten te leggen, joviaal en gemoedelijk, soms echter te vlug van vertrouwen. Hij was daarbij uiterst koelbloedig. Eens moest hij met een paar makkers per trein uit Zwolle richting Amersfoort reizen. Zij hadden pistolen bij zich voor een overval. Het traject was berucht om de vele treincontrôles. Hilbert nam kaartjes 2de klas en ging daarmede in de wandelgangen van de 1ste klas staan. Op een open vlakte, waar vluchten dadelijk op zou vallen, stopte de trein en begon de Grüne Polizei met contrôle. Hilbert bleef rustig waar hij was, met vijf pistolen op zak. „Jongens, jullie worden toch niet zenuwachtig? In negen van de tien gevallen wordt de eerste klas niet gecontroleerd.” Inderdaad werden zij ongemoeid gelaten.

Jacques was heel anders. Hij behandelde een pistool met ontzag. Toen hij de eerste maal met de KP-kas en een pistool op zak thuiskwam, zei hij tegen zijn vrouw, dat de verduistering niet goed in orde was. „Ach, jij bent ook altijd zo bang,” was het antwoord. Maar het is verwonderlijk, wat die „bange” Jacques allemaal deed. Hij legde contact voor het plaatsen van duizenden onderduikers in de Noord-Oostpolder, hij was betrokken bij het naar Engeland zenden van de tekening van gebouw Kleikamp (het Centraal Bevolkingsregister in Den Haag, dat gebombardeerd werd), van tekeningen van Soesterberg en Wezep, bij het drukken van „Das freie Wort” (een illegaal blaadje, dat in Duitsland verspreid werd), bij de plannen van Kees-CDK om de invoering van de Tweede Distributiestamkaart te torpederen enz. en in menig opzicht was hij de stuwende kracht der LKP. Het meest was hij op stap met Bertus, met wie hij het heel goed vinden kon en zijn bedachtzaam oordeel werd altijd zeer op prijs gesteld.

Meer nog dan Hilbert bleef Jacques een LO-figuur. Terwijl Hilbert de man was van de verrassende vondsten, was Jacques het van een doordacht streven naar systeem. Hilbert was een gevoelstype; hij was snel ontroerd door het leed van anderen en dan spontaan tot helpen bereid. In een opwelling zou hij desnoods zijn laatste cent weggeven. Jacques

was meer verstandelijk van aanleg, gesloten en terughoudend. Als Hilbert in momenten dacht, deed Jacques het in lijnen, grote lijnen, waarvan hij de consequenties zag. De geschillen tussen hen konden hoog lopen, daarvoor liepen hun karakters nu eenmaal te ver uiteen en hun werkzaamheden te veel door elkaar, maar tenslotte werd altijd wel een oplossing gevonden in het belang van het werk.

Na zijn onderduiken raakte Hilbert uit het landelijke werk. Hij kwam nog wel op de Topvergaderingen, maar zijn taak kwam meer en meer bij de KP te Amsterdam te liggen, waar hij hard sjouwde en uiterst belangrijk werk verrichtte.

Hij legde contact met de Spoorwegen, wat het werk van het illegale CDK bij het vervoer der duizenden bonkaarten zeer vergemakkelijkte. Hij had zelf papieren voor de Spoorwegen en trad op als adjunct-referendaris. Ook zorgde hij voor contacten in gevangnissen, bij alle mogelijke groeperingen; hij regelde verdelingen van bonkaarten, liet bepaalde personen schaduwen enz. Hij kwam op de Topvergaderingen, maar wat hij er deed was niet duidelijk. Er bestond geen zakelijk argument meer voor, doch slechts het gevoelsmotief dat hij tenslotte één der eersten geweest was en een prachtkerel was. Ook dat gaf wrijving op den duur. Hilbert had daardoor wel eens het gevoel, dat Jacques hem overvleugelde, een moeilijke situatie voor iemand die zoveel gedaan had en deed als hij.

MUTATIES IN DE TOP

Begin Maart 1944 werd één der leiders van de KP-Meppel, Jannes (Fokke Jagersma †), gearresteerd. Tijdens de verhoren bleek hem, dat Bob door de SD gezocht werd. Bij een bezoek van zijn zuster in de gevangenis te Scheveningen fluisterde hij haar toe: „Jelt moet zijn naam veranderen”, en van die tijd af noemde Jelt zich Bob.

De arrestatie van Jannes beroofde Bob van een goede hulp. Drente was nl. verstokt regionaal en juist met Jannes was de verhouding bijzonder goed geweest. Drente deed prachtig werk. In de KP-Meppel zaten de pioniers van het gewapend verzet, wier activiteit en verbindingen tot ver buiten hun eigen provincie reikten. Hun verdiensten voor het op gang brengen van het verzet waren van landelijke betekenis, maar zij zelf richtten zich bewust op de eigen provincie. Men gaf er de eigen onderduikers liever twee bonkaarten dan het surplus af te dragen voor bv. Amsterdam, dat er tekort kwam. De Top kon daar woedend om worden, maar Drente had er maling aan. Men kon er gaan praten als Brugman, doch Meppel deed zijn eigen zaken, vond Jacques een fatje en de maagpatiënt Reinoud een „beschutenvrèter”. Natuurlijk waren hiervoor verklaringen te vinden en deze zullen in de provinciale geschiedenis van Drente nader worden belicht, maar het feit lag er dat men aan Drente, dat zo'n grote bijdrage kon leveren voor het landelijk werk, weinig had. In Groningen waren de groepen van het begin af verdeeld en iedere poging tot fusie was tot dan toe mislukt. De Friezen hadden hun zaakjes goed voor elkaar en voelden er weinig voor de aandacht van de SD te trekken, wanneer het anders kon. Zo gebeurde het, dat men daar maandenlang vrijwel niet kraakte.

In Brabant en Limburg was het werk veel meer gericht op voorziening in natura en sabotage, terwijl de bonnenkraken er meer op de achtergrond stonden.

Zo viel het zwaartepunt van Bob's rayon in de provincies Utrecht, Gelderland en Overijsel, waarmede hij het meeste contact had en waar geweldig veel gepresteerd werd. Als geheel genomen was de situatie in het Oosten dus onbevredigend en de voornaamste oorzaak daarvan was wel, dat het rayon veel te groot was voor één man. Vele moeilijk-

*Johannes Post
(Van der Zwaag)*

heden zouden opgelost kunnen worden, wanneer er maar een nauwer contact met de Top mogelijk was. Zowel de Noordelijke als de Zuidelijke provincies bezaten uitstekende krachten en konden veel meer bijdragen dan zij op het ogenblik deden. En het werk had die verhoogde bijdrage dringend nodig. Bob werkte letterlijk dag en nacht, maar het was onmogelijk om overal te zijn en hij stelde daarom uitbreiding van de Top voor.

Aanvankelijk voelden de anderen daar niet voor. Zij wisten dat de kracht van de Top in zijn homogeniteit lag. De sfeer was er bijzonder goed. Er was zeker meer dan eens verschil van inzicht, doordat Bertus en Bob meer rechtstreeks bij het gewapend verzet betrokken waren, terwijl Hilbert en vooral Jacques meer het organisatorisch werk verrichtten en ook door de uiteenlopende karakters van de beide laatsten. Maar dat kon altijd worden bijgelegd. De onderlinge kameraadschap en het bewustzijn, dat het werk vóór alles ging, overwonnen alle moeilijkheden. Bij een uitbreiding van de Top vreesde men voor conflicten. Doch de argumenten van Bob leidden er tenslotte toe, dat men toegaf.

Marinus Post
(Evert)

Gearr. 23-10-'44 in A'dam,
na een liquidatie poging.
Zie voetnoot pag. 377.

De eerste benoeming leverde trouwens geen bezwaren op. Hans Dobbe, die toen de uiterst actieve KP-Nijmegen leidde, had als illegaal werker een reputatie als weinigen, kon uitstekend met Bob overweg en leek als katholiek juist de geschikte man voor het Zuiden. Het verlangen van de Topleden om het katholieke element in de KP ook in de Top vertegenwoordigd te zien, speelde mede een rol.

De tweede benoeming gaf meer moeilijkheden. In het Westen opereerden twee knokploegen ten behoeve van „Trouw” onder leiding van Johannes Post en diens broer Evert (Marinus Post †). Deze ploegen konden ruimschoots in de behoeften van „Trouw” voorzien, waardoor deze organisatie royaal in de bonkaarten zat, terwijl de LO het nog altijd moeilijk had. Er werd daarom een overeenkomst aangegaan, dat „Trouw” voortaan zijn bonnen van de LO ontvangen zou en de beide ploegen in het KP-verband zouden worden ingeschakeld. Dit laatste ging niet zonder moeilijkheden en de KP van Evert bleef zelfs tot haar einde vrijwel onafhankelijk werken.

Gezien de gewestelijke inslag van het Noorden, leek het de Top goed om Johannes Post, die immers uit Drenthe kwam, daar de leiding te geven. Op deze wijze kreeg men een man van uitzonderlijke begaafdheden weg uit een situatie, waarin hij moeilijkheden opleverde, en geplaatst op een post, waar hij van groot nut kon zijn.

De Top zou er dan als volgt uitzien:

Bertus: KP-leider West;

Johannes: KP-leider Noord-Oost;

Bob: KP-leider Midden-Oost;

Hans Dobbe: KP-leider Zuid-Oost;

Jacques: financiën en voorzieningen;

Hilbert: met zijn minder duidelijk omschreven taak;

Peter-CDK: voor transport en distributie van de buit.

In Maart-April 1944 kwam deze uitbreiding inderdaad tot stand. Aanvankelijk werd Johannes, op verlangen van Bertus, niet op de Topvergaderingen toegelaten, maar deze scheve verhouding werd op aandringen van Bob spoedig rechtgezet.

BERTUS EN JOHANNES

Tussen Bertus en Johannes bestonden grote verschillen. Johannes had andere inzichten dan de overige Topleden. Hij bleef naar het oordeel van de anderen aanvankelijk toch